

Јелена Лончар
Универзитет у Београду
Факултет политичких наука

УДК 323 321.014 342.8
Прегледни рад
Текст примљен: 06.02.2015.

КОНСТРУКТИВИСТИЧКИ ЗАОКРЕТ У ТЕОРИЈИ ПОЛИТИЧКОГ ПРЕДСТАВЉАЊА: ПРОБЛЕМ ОДГОВОРНОСТИ*

Сажетак: У раду се разматра ишћање одговорности у светлу конструктивистичкој заокрепа у теорији политичкој представљања. Иако рад полази од конструктивистичкој разумевања представљања, указује се на то да традиционално схваћање представљања има вредности у односу на конструктивистичке теорије управо због тога што одговорност сматра кључним елементом представљања. Одговорност је кључан нормативни критеријум демократичности и легитимности представљања. Упркос томе, конструктивистички заокреп занемарује концепциј одговорности фокусирајући се на ефекте изјава односно тврдњи које политички представници износе. Конструктивистички заокреп, с друге стране, значајно унапређује разумевање представљања указујући на то да интереси нису унапред фиксирани већ се мењају и креирају под утицајем политичких представника. Имајући у виду значај конструктивистичких теорија, с једне стране, и одговорности, с друге стране, основни аргументи овог рада је да динамичко разумевање представљања треба да укључи захтев за одговорношћу представника. У циљу помирења одговорности са креативним разумевањем представљања, у раду се предлаже редифинисање концепција одговорности и поред класичној разумевања одговорности предлаже увођење а posteriori одговорности.

Кључне речи: политичко представљање, конструктивистички заокреп, интереси, одговорност.

Увод

Конструктивистички заокреп у теорији политичког представљања који се развија у последњих десетак година представља кључну теоријску прекретницу у разумевању представљања. Према овом схватању, политичко представљање је динамичан процес изношења тврдњи (*claim-making*) који се одвија из-

* Овај рад је настао у оквиру пројекта *Политички идентитет Србије у регионалном и глобалном контексту* (бр. 179076), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

међу представника, представљених и различитих публика (Saward, 2006). Конструктивистички заокрет се развија као критика досадашњем традиционалном разумевања представљања као једносмерног односа бирача и њихових изабраних представника. Док се више од педесет година сматрало да је улога политичких представника да заступају јасне и представницима унапред познате интересе бирача, аутори попут Сауарда (Saward, 2006, 2010), Мансбриџ (Mansbridge, 2003), Диш (Disch, 2011) или Урбинати (Urbinati, 2000) показују да грађани немају увек јасно дефинисане преференце о свим јавним политикама и да се њихови интереси и преференце између осталог креирају у процесу политичког представљања. Схватање да политички представници својим деловањем креирају и артикулишу интересе бирача представља важан допринос бољем разумевању политичког представљања и односа између грађана и њихових представника.

Упркос томе, у овом раду се полази од тога да конструктивистички заокрет занемарује одређене позитивне стране традиционалног приступа, пре свега значај одговорности политичких представника. Традиционални приступ, наиме, дефинише политичко представљање као „деловање у интересу представљених, које је њима одговорно“ (Pitkin, 1967: 209). Према традиционалном схватању, задатак политичких представника је да делују одговорно према онима које представљају. С друге стране, конструктивистички заокрет одбацује нормативно разумевање одговорности и позива на уско разумевање представљања као изношења тврдњи или ставова. Према овом схватању, тврдње или ставови које представници (нпр. народни посланици) износе и интереси за које се залажу могу да буду и повољне и неповољне за грађане, могу да им омогуће остваривање већих права, али и да их ућуткају. Сауард, који је главни представник конструктивистичког заокрета, износи аргумент да је задатак теорије политичког представљања да се бави начином на који представници износе ставове и на који грађани прихватају ове ставове (Saward, 2006, 2010). Тиме се занемарује могућност да политички представници могу да манипулишу грађанима и убеде их да прихвате њихове ставове или да се не буне против њихових одлука.

Циљ овог рада је да укаже на значај одговорности у политичком представљању и испита могућност помирења конструктивистичког заокрета са позитивним странама традиционалног приступа. Главни аргумент који износим у раду јесте да разумевање политичког представљања као динамичног процеса изношења и прихватања ставова, и креирања интереса и преференци које долази и од стране бирача, али и њихових политичких представника мора да укључи концепт одговорности политичких актера онима који су их изабрали. Структура рада је следећа: први део рада представља традиционално разумевање представљања, с циљем да укаже на његове позитивне и негативне стране; дру-

ги део се фокусира на допринос конструктивистичког заокрета; док трећи и најважнији део анализира традиционално разумевање одговорности и указује на потребу за укључивањем одговорности у конструктивистичко и динамичко разумевање представљања.

Традиционално разумевање политичког представљања

Књига „Концепт представљања“ (*The Concept of Representation*) Хане Питкин (*Hanna Pitkin*) објављена 1967. године имала је кључан утицај на савремену теорију политичког представљања. Њен највећи допринос разумевању политичког представљања лежи у померању са формалних механизма представљања ка деловању политичких представника. Од ње потиче идеја да се политичко представљање не сме свести на формалну ауторизацију односно избор политичких представника или карактеристике представника. Анализирајући литературу о представљању, Хана Питкин налази различита разумевања представљања укључујући формалистичко, симболичко и дескриптивно представљање. Показујући зашто ниједан од ових модела не дотиче суштину представљања, Питкинова постепено долази до задовољавајуће дефиниције представљања као суштинског представљања. У наставку рада ћу прво указати на то шта за Хану Питкин нису довољни елементи за дефиницију политичког представљања, а потом ћу представити њено разумевање суштине представљања.

Прво, према Хани Питкин, политичко представљање се не тиче само формалне ауторизације (Pitkin, 1967). Формално гледано, представник би могао да буде свако ко има ауторитет да делује у име других или неко ко мора да одговара за своја дела. Према овом схватању, у представничкој демократији, представник је онај ко је пре почетка мандата формално изабран да представља, односно неко ко на крају мандата одговара за своја дела тиме што је или реизабран или уклоњен са позиције. У оба случаја, формалистичко разумевање је веома уско. Оно нам не говори ништа о способностима представника, његовом деловању или обавезама. Такође нам не омогућава да меримо квалитет његовог рада. Питкин исправно примећује да „ако представљање значи само деловање са посебним правима, или деловање док неко други сноси последице, онда не може да постоји лоше или добро представљање“ (Pitkin, 1967: 55).

Према Питкиновој, разумевање политичког представљања у симболичкој или дескриптивној форми такође има сличне недостатке. Симболичко виђење наглашава значај веровања. Кључна одлика симболичког представљања је емоционална веза између представљених и представника, веровање појединаца да их одређени представник заиста представља (Pitkin, 1967: 102). Дobar пример би били краљ или краљица који симболизују јединство нације или државе и док

год грађани у то верују, они остају њихови представници. Краљ или краљица представљају на основу тога како их грађани доживљавају, а не на основу свог деловања и одговорности грађанима. Проблем са овом формом представљања је што се о представнику не суди на основу његовог деловања, нити га је могуће позвати на одговорност док год има симболичку подршку.

Поред симболичког представљања, неко се може сматрати представником ако у појединим важним карактеристикама личи на оне које представља. Дескриптивно представљање сугерише да би представничка институција требало да личи на бирачко тело као слика у огледалу. Састав представничке институције би требало пропорционално да одговара карактеристикама грађана (Pitkin, 1967: 60). За овај тип представљања се користе још и термини „политика присуства“ (Phillips, 1995) или индикативно представљање (Pettit, 2009). Дескриптивни представник не делује за друге, он „стоји уместо“ њих самим тим што личи на њих (Pitkin, 1967: 61). Разумевање политичког представљања као дескриптивног је непотпуно. Иако на пример, припадници националних мањина, могу да сматрају да их представљају посланици из мањинских странака управо због истог етничког порекла, ако је једини критеријум сличност представника и представљених, питање одговорности није могуће поставити. Представник није одговоран за своје деловање или говор, одговоран је само за то што јесте, за своје карактеристике. Његов задатак је да рефлектује већ постојеће ставове представљених, и што представник више личи на представљене, више ће се поклапати њихови интереси. Међутим, представљање у овој форми не укључује деловање у интересу престављених, креативно размишљање или покушај постизања консензуса. Дескриптивни представник не може да делује добро или лоше, он може само веродостојније и потпуније да рефлектује особине својих бирача. Дескриптивно представљање заправо не мора ни да подразумева изборе. Избог представника случајним избором би такође могао да доведе до одговарајућег узорка представника целе популације (Kymlicka, 1995: 139; Pitkin, 1967: 73-75).

Оно што недостаје свим до сада поменутих схватањима представљања јесте узимање у обзир активности посланика. Суштину политичког представљања, према Хани Питкин, чини суштинско представљање, односно „деловање у интересу представљених, које је њима одговорно“ (Pitkin, 1967: 209). Политичко представљање се односи на говор, деловање и бригу о интересима представљених (Pitkin, 1967: 116). Политичко представљање се суштински дефинише као одговорно „деловање за“ насупротив стању „стајања уместо“ неког другог. Идентитет представника је мање важан, исправно закључује Питкинова; његове активности су те које чине представљање. Према овом схватању,

„очекује се да делујемо као да ћемо коначно морати да одговарамо за своје акције. Стога треба да имамо образложење за оно што радимо, и да будемо спремни да оправдамо своје акције онима за које делујемо, чак и ако никад не дође до одговарања или правдања“ (Pitkin, 1967: 119). У представничкој демократији, која се налази у фокусу рада Хане Питкин, кључни механизам одговорности је реизбор. То је време када бирачи имају прилику да евалуирају и упореде рад представника са обећањима датим током изборне кампање. Реизбор зависи од тога да ли посланик јесте или није одржао своја ранија обећања.

Анализирајући даље значење фразе „деловање за“, Питкинова примећује да оно може да има бар два значења: „с једне стране, може да значи деловање уместо неког; с друге стране, може да значи деловање у корист некога; или може да значи обоје истовремено“ (Pitkin, 1967: 126). У првом случају то значи да је представник замена за оне који су представљени. У другом случају, фокус је на деловање у нечијем интересу, не уместо њега. Ова питања се делимично рефлектују и у познатој полемици између везаног мандата и независности представника (Brito Vieira and Runciman, 2008: 66-73, Pettit, 2009: 65, Pitkin, 1967: 144-168). Полемика се води око тога да ли политички представник треба да делује као извршилац са строгим мандатом да што прецизније прати инструкције бирача или, је, с друге стране, политички представник повереник овлашћен да делује независно онако како сам сматра да је најбоље за оне које представља. Питкин показује да представник не може да буде ни само извршилац ни повереник, већ да мора да има обе улоге истовремено: „Представник мора да буде и присутан и неприсутан. Представник мора да делује, да буде независан; али они које представља морају на неки начин на делују кроз њега. Дакле, не сме да постоји озбиљан трајан сукоб између њих“ (Pitkin, 1967: 154). Представник не може увек да прати инструкције бирача јер они можда немају искуства, знања или вештине да разумеју које деловање је у њиховом личном интересу. Ипак, представник не може да буде потпуно независан јер је везан интересима оних које представља. Питкин ово детаљније објашњава на следећи начин:

„Представник мора да делује независно; његово деловање мора да укључује дискрецију и расуђивање; он мора да буде тај који дела. Представник такође мора да буде (схваћен као) способан за самостално деловање и расуђивање, а не неко ком је потребно старање. И, упркос могућности да дође до конфликта између представника и представљених око тога шта треба да се уради, до тог конфликта не би требало да дође. Представник мора да делује тако да не дође до конфликта, или ако дође, потребно је

објашњење. Он не може константно да буде супротстављен жељама представљених без добрих разлога везаних за њихове интересе, без доброг објашњења зашто њихове жеље нису у сагласности са њиховим интересом“ (Pitkin, 1967: 209-210).

Конфликт је могуће избећи јер не постоји неспоразум око интереса представљених. Према Хани Питкин, интереси представљених су објективни и дефинисани пре процеса представљања. Стога питање није

„да ли представник треба да делује у интересу својих бирача онако како их он види или како их они виде. Обе формулације су погрешне; он мора да делује у њиховом интересу и тачка. Њихово виђење сопственог интереса може или не мора да буде исправно, у зависности од питања и ситуације; али ако представник следи то виђење, то треба да буде зато што се деловање слаже са њиховим интересом, не само зато што они мисле да се слаже“ (Pitkin, 1967: 165).

Међу четири модела политичког представљања која су горе представљена, суштинско представљање је најважније јер помера фокус са тога ко је представник на оно што представник ради и указује на значај одговорности политичких представника. Три су кључна елемента ове дефиниције: деловање посланика, интереси бирача и одговорност посланика. Међутим, овакво разумевање суштинског представљања има неколико мана. Прво, оно је уско фокусирано на институције представничке демократије и друго, оно је статично и једносмерно. У наставку ћу покушати да објасним ове недостатке.

Прво, Питкинова се у својој студији о политичком представљању фокусира на институције представничке демократије. Фокусирајући се на изборе и гласачко тело, њен модел представљања искључује представничке активности од стране актера цивилног друштва и не омогућава представљање група (жена, националних мањина, итд.). Мансбриџ показује да се сви односи између бирача и представника не заснивају на жељи представника да буду реизабрани (Mansbridge, 2003). Постоје ситуације када се представници у свом деловању воде сопственим моралним расуђивањем или жељом да говоре у име група или појединаца који не припадају њиховом бирачком телу. Сем тога, актери цивилног друштва или други неизабрани појединци често дају представничке изјаве које би требало укључити у схватање представљања (Saward, 2006). Поред тога, нису ретки захтеви жена, етничких, религијских или сексуалних мањина за већом видљивошћу у представничким институцијама, као што није ретко ни да представници тврде да представљају одређене групе. Ове тврдње произилазе из

веровања да само чланови групе могу да разумеју потребе групе и довољно су мотивисани да делују у њиховом интересу (Phillips, 1995, Young, 2000). Сви ови аргументи и захтеви захтевају вишеструке критеријуме за анализу и разумевање представљања.

Друго, једносмерно разумевање односа представника и бирача, присутно у теорији Хане Питкин, посебно је критиковао Сауард (Saward, 2006). Сауард посебно оспорава идеју да су представљени и њихови интереси транспарентни и познати пре самог представљања тако да је улога представника само да пружи информацију о тим интересима (Saward, 2010: 14–15). Уместо тога, Сауард (2006, 2010) сматра да интереси представљених нису увек кристализовани и да представници кроз своје изјаве и деловање такође обликују и артикулишу интересе представљених. Он сматра да „следећи строго Питкинову, губимо из вида непредвидљивост, и снажан елемент динамичне креативности представничке политике (заједно са значајем оних који креирају) у различитим демократским и другим контекстима“ (Saward, 2010: 15).

Аутори попут Северс (Severs, 2010) или Диш (Disch, 2011) међутим оспоравају строго једносмерност коју Сауард налази у теорији Хане Питкин, указујући на креативне аспекте представљања у њеном раду. Дефинишући представљање као „учинити присутним на неки начин нешто што упркос томе није бу-квално или у стварности присутно“ (Pitkin, 1967: 8-9), Питкин, „наглашава перформативне аспекте представљања, и креативно деловање које оно садржи“ (Severs, 2010: 412). Питкин не сматра да је представљање интерперсонални однос између представника и представљеног, већ системски процес у ком представљање садржи „свеукупну структуру и функционисање система, обрасце који настају из различитих активности многих људи“ (Pitkin, 1967: 222). Додатно, Диш (Disch, 2011) скреће пажњу на следеће одломке из већ помињане књиге Хане Питкин: „Политика садржи помирење супростављених тврдњи, сваке обично бар мало исправне; хармонија коначних објективних интереса се мора *креирајти*. Национално јединство због кога и локалне средине виде свој интерес у благостању целине се не подразумева само током представљања; оно се константно поновно креира кроз преставничке активности“ (Pitkin, 1967: 218). У овом одломку, Диш налази доказе да Питкин схвата представљање много динамичније него што се обично претпоставља (Disch, 2011: 107).

Међутим, док ови одломци заиста могу да нам помогну да увидимо динамичније разумевање представљања код Хане Питкин, њено схватање интереса је ипак есенцијалистичко. Иако је процес артикулације интереса креативан,

циљ представљања је ипак, за Питкинову, да представља „праве интересе“ (Pitkin, 1967: 210). Коначно, она је врло експлицитна у схватању да „представљени морају да имају логички примат; представник мора да буде одговоран њима, а не обратно“ (Pitkin, 1967: 140). Управо због тог есенцијалистичког схватања интереса представника и једносмерног разумевања одговорности, попуно је исправна Сауардова критика о статичности традиционалне теорије Хане Питкин.

У следећем делу рада ћу додатно анализирати замерке које се упућују традиционалном схватању политичког представљања и указати на позитивне стране које теорији политичког представљања доноси конструктивистички заокрет.

Конструктивистички заокрет у теорији политичког представљања

Конструктивистички заокрет у теорији политичког представљања обележен је схватањем да се интереси креирају током процеса представљања. Кључни представници ове теорије су Диш (Disch, 2011), Урбинати (Urbinati, 2000), Сауард (Saward, 2006, 2010, 2014), Мандсбриц (Mansbridge, 2003), али је операционализацији ове теорије највише допринео Сауард. Сауард дефинише политичко представљање као изношење тврдњи односно давање изјава. То је динамичан однос у ком представљени усмерава представника, а представник истовремено конструише интересе представљеног. Супротно Хани Питкин, Сауард сматра да интереси представљених нису увек кристализовани и да представници кроз своје изјаве и ставове такође обликују и артикулишу интересе бирача. Овај аргумент у сваком смислу унапређује наше разумевање политичког представљања. Према овом схватању, политичко представљање укључује конститутивне снаге које креирају, а не само изражавају интересе представљених. Сауардовим речима, „потребно је да се интереси бирачког тела „учитају“, пре него „прочитају“; то је активан, креативан процес“ (Saward, 2010: 74).

Сауардов рад представља надградњу идеја које су развиле Џејн Мансбриц и Надија Урбинати. Мандсбриц смара да се у пракси представљање не односи само на држање или изневеравање раније датих обећања, већ више на „стални међусобни утицај“ између бирача и представника (Mansbridge, 2003: 518). И за Мансбриц и за Урбинати (Urbinati, 2000) представљање се састоји од сталне комуникације између представника и бирача при чему представници не само да реагују на познате преференце бирача, већ и утичу на њих. С једне стране, би-

рачи изражавају своје потребе и врше притисак на представнике да реагују на њих, а с друге стране, представници користе своју позицију да убеди бираче да промене своје ставове и подрже иницијативе представника.

Поред скретања пажње на конструктивистичку природу интереса, други допринос конструктивистичких теорија представљања огледа се у указивању на улогу публике у признавању представничких тврдњи. Представљање се не може свести на однос између представника и њихове изборне јединице. Током представљања, актери усмеравају своје тврдње ка различитим публикама и бирачима. Када представник нешто изјави, он истовремено позива публику да ту изјаву призна као своју преференцију и призна њега као легитимног представника. Увек постоји могућност да изјава буде оспорена или одбијена од стране потенцијалне публике или бирача. Публику може да чини било ко коме или за кога представник тврди да говори. На пример, када се Дејвид Камерон (David Cameron) у Шкотској обраћа „народу ове земље“ неколико дана пре референдума о шкотској независности и говори им шта могу да изгубе гласањем за независност, он не презентује само чињенице, већ износи спорну тврдњу о будућности. Током свог обраћања, он није само изразио мишљење о својим бирачима, већ је, што је важније, покушао да убеди гласаче у Шкотској да не гласају за независност (и да њега у том тренутку признају као њиховог политичког представника). Његова публика у том говору је био „народ Шкотске“, ком се обраћао, али исто тако и „милиони грађана широм Енглеске, Велса и Северне Ирске – и многи у Шкотској, такође којима би се срца потпуно сломила распадом Уједињеног Краљевства“, пошто је тврдио да говори у име свих њих (Dearden, 2014). Другом приликом је Камерон говорио у Кнесету, парламенту Израела, када се осврнуо на своје јеврејско порекло и тврдио да има „осећај повезаности“ са израелским народом (Holehouse, 2014). Оно што је тада радио било је презентовање себе, и тражење да буде признат, као неко ко делује у интересу јеврејског народа. Грађани Израела су у том тренутку били његова циљана публика и бирачко тело.

Сауард (Saward, 2010) прави разлику између циљаног бирачког тела, стварног бирачког тела, циљане публике и стварне публике. Циљано бирачко тело чине они у чије име представник тврди да говори, док стварно бирачко тело чине они који признају те тврдње као тврдње о њима и у њихово име, иако притом могу те исте тврдње и да прихвате, одбаце, оспоре или игноришу. С друге стране, циљану публику чине они ка којима је тврдња усмерена, док стварну публику чине они који су свесни да су примили поруку. На пример, ако

посланик у скупштини тврди да говори у име одређене националне мањине, припадници те мањинске групе чине његово циљано бирачко тело. Ако део циљаног бирачког тела признаје да је тврдња изречена у њихово име, они постају стварно бирачко тело. Истовремено док говори у име мањинске групе, народни посланик се такође обраћа другим посланицима, својој политичкој странци или чак широј јавности. Свако од њих чини циљану публику. Они који приме, односно чују, поруку представника постају стварна публика.

Да резимирамо, политичко представљање је динамичан однос између представника, представљених и различитих публика у ком представник даје глас, али истовремено и креира интересе својих бирача. Политички представници често преузимају иницијативу и обликују интересе грађана и што је важније, представници својим деловањем активно креирају и идентитете оних које представљају. Улога представника – као и интереса представљених – је резултат сталних преговора и интерпретација током процеса представљања. Ово разумевање се управо у том активном процесу креирања интереса и изношења тврдњи између представника и различитих публика разликује од традиционалног схватања Хане Питкин. Поред тога, Сауард сматра да „представничке тврдње делују, или чак постоје само ако их 'публика' призна и ако је способна да их прихвати или одбаци или оствари неки други однос са њима“ (Saward, 2006: 303). Видели смо до сада да се конструктивистичке теорије баве самим процесом представљања без постављања нормативног захтева за добрим, демократским или одговорним представљањем. Њихов циљ је да анализирају сам процес креирања интереса, без улажења у то када је утицај посланика на бираче одговоран и *заиста* користан за њих. За већину конструктивистичких теорија, уколико се грађани не буне против деловања посланика, то је довољан сигнал да прихватају донете одлуке, а самим тим и доказ легитимности представљања. У следећем делу рада ћу указати на значај одговорности који ове теорије занемарују, а који је до недавно у теорији био кључан за политичко представљање.

Проблем одговорности

Конструктивистички приступ полази од тога да су интереси конструисани током процеса политичког представљања. Полазећи од тога, ове теорије сматрају сувишним бавити се проблемом одговорности политичких представника. Диш на пример сматра да би имало смисла захтевати од политичких представника да буду одговорни бирачима уколико би бирачи имали одређене објектив-

не интересе које би посланици требало да заступају (Disch, 2011). Како међутим, према Диш, објективни интереси бирача, а тиме и сами бирачи, не постоје изван процеса представљања, већ се конституишу у току представљања, поставља се питање коме би посланици требало да буду одговорни. Традиционално схваћено, одговорност подразумева имплементацију јавних политика у најбољем интересу представљених. Она подразумева да постоји сагласност између деловања политичког представника и унапред познатих преференци његовог бирачког тела. Међутим, како ни представници, ни представљени, ни њихови интереси не постоје изван процеса представљања, питање одговорности губи смисао.

Због тога Диш предлаже да концепт одговорности заменимо концептом рефлексивности као „нормативним стандардом за евалуацију политичког представљања“ (Disch, 2011:111). Према Диш, рефлексивност је системски критеријум који мери степен у ком систем подстиче другачија мишљења, приговоре и супротстављање од стране представљених. Представнички систем је рефлексиван када омогућава изношење различитих тврдњи, супротстављена мишљења и дебате око тога шта је у интересу представљених. Рефлексивност чини представљање легитимнијим јер охрабрује представљање различитих интереса, а тиме и већег броја различитих грађана. Рефлексиван систем доприноси већем квалитету одлука. Када се чују само једнострана мишљења, много је лакше манипулисати бирачима (Mansbridge, 2003) и убедити их да прихвате ставове представника као своје. Коначно, креирање интереса кроз процес политичког представљања је неизбежно одраз моћи и хијерархијског односа представника и представљених. Када грађани имају прилику да чују различите ставове, биће у бољој позицији да евалуирају рад представника, одлуче шта је њихов интерес и донесу бољу одлуку при гласању.

Рефлексивност представничког система је несумњиво важан критеријум легитимности представљања. Међутим, без обзира на то, политичко представљање зависи од односа моћи и одлуке чешће зависе политичке снаге актера и међусобних уступака него делиберације и јачине аргументације. Чак и када се током парламентарне дебате могу чути супротстављена мишљења, то и даље не значи да су они представници који су изгласали коначну одлуку деловали одговорно у интересу својих бирача. Одговорност као нормативни критеријум легитимности политичког представљања можемо занемарити само ако заиста верујемо да грађани немају способност или могућност да сами формирају чврсте преференце и интересе.

Сматрам да се у току политичког представљања не креирају само преференце бирача већ и да грађани имају јасне артикулисане преференце и могућност да врше притисак на представнике да се боре за остварење тих интереса. На пример, многи ће се сложити да је интерес жена да буду једнако плаћене као и мушкарци за исти посао и да су многе жене свесне тога и пре него што се ово питање појави на парламентарној агенди. Оне ће вероватно гласати за оне кандидате који током кампање обећају да ће се залагати за родну равноправност. Дужност посланика у овом случају јесте да се и када добије мандат заиста бори за остваривање ових интереса, односно да делује одговорно према интересима својих бирача. Имајући то у виду, сматрам да је питање одговорности и даље кључно питање у теорији политичког представљања. Међутим, оправдано следи питање да ли је концепт одговорности сагласан са конструктивистичким разумевањем политичког представљања? Да ли с једне стране можемо да тврдимо да су интереси конструисани, а са друге стране да очекујемо да политички представници буду одговорни интересима бирача?

Заиста, традиционално схваћен концепт одговорности је само делом сагласан са конститутивним разумевањем представљања и то у оном делу у ком и сами припадници конструктивистичког закрета признају да се поједини интереси конституишу изван и пре процеса представљања. Образовни систем, медији или организације цивилног друштва својим активностима такође утичу на формирање преференци пре и изван процеса деловања политичких актера. Истовремено се, међутим, поједини интереси креирају и самим деловањем политичких представника и у овом сегменту традиционално схваћен концепт одговорности није у сагласности са динамичким, конститутивним схватањем представљања. Како би се концепти одговорности и представљања усагласили, потребно је прилагодити разумевање одговорности. Одговорност је нужно интерактиван, динамичан однос који не може да иде једносмерно како је традиционално сматрано (Celis, 2009). Због тога концепт одговорности треба проширити накнадном, *a posteriori* одговорношћу (Severs, 2010). *А њосџепуори* одговорност подразумева да бирачи накнадно одобре одлуке политичких представника. На пример, многи од нас се нису бавили или имали јасан став о томе да ли је оправдано увођење додатних пореза током парламентарне изборне кампање 2014. године у Србији. Већина грађана која је гласала за странку која је након тих избора дошла на власт, није гласала за њих због њихове пореске политике већ због других питања која су била доминантна у кампањи (нпр. корупција). Када ти исти представници након избора одлуче да предложи, а потом и гласају за

увођење додатних пореза, они не размишљају само о обећањима датим грађанима у кампањи, нити о томе шта јавно мњење тренутно мисли о додатним порезима, колико о томе да ли ће моћи да убеди грађане у исправност својих одлука у наредној изборној кампањи и тиме осигурају поновни избор. Уколико грађани након четири године парламентарног мандата заиста увиде да је одлука о повећању пореза била нужна и корисна на њих, они тиме *a posteriori* дају легитимитет ранијим политичким одлукама и приписују одговорност политичким представницима.

Одговорност, дакле, има два лица. Прво је класична одговорност када бирачи имају унапред артикулисане преференце и интересе, и тада је дужност посланика, баш као што тврди Хана Питкин, да одговорно заступа те интересе. Квалитет рада представника се може мерити тиме колико је одговорно заступао унапред артикулисане интересе бирача. Друго лице одговорности је *a posteriori* одговорност. Уколико бирачи немају унапред јасан и непромењив интерес у одређеном питању, политички представници делују независно и својим деловањем утичу на формирање ставова и преференци бирача. У овом случају, квалитет рада представника се може мерити накнадном сагласношћу бирача са деловањем представника.

Накнадна сагласност грађана, међутим, није сама по себи довољна за одговорно представљање. Уколико грађани нису имали довољно информација да просуде другачије, нису чули другачије ставове или су манипулисани од стране својих представника, сагласност са деловањем представника, не мора нужно да значи да су представници деловали одговорно. Због тога одговорност, а пре свега *a posteriori* одговорност, захтева додатни предуслов: рефлексивност система. Тек у систему у ком грађани имају прилику да чују различите ставове, аргументе за и против неке одлуке, када су након јавне делиберације могли да формирају јасан став и мишљење, тек тада можемо да говоримо о одговорности мереној сагласношћу грађана са датим деловањем политичког представника.

Закључак

Следећи конструктивистички закрет у теорији политичког представљања, у овом раду сам дефинисала политичко представљање као динамичан однос између представника и представљених у ком с једне стране представљени утичу на представнике својим унапред формулисаним интересима и преференцама, а с друге стране, представници својим деловањем повратно утичу на бираче кре-

ирајући њихове интересе, преференце и потребе. Тиме се овај рад јасно одваја од традиционалног схватања представљања као деловања у унапред познатом интересу бирача.

С друге стране, у раду сам указала на то да конструктивистичке теорије представљања неоправдано занемарују нормативни захтев за одговорношћу политичких представника. Традиционалне теорије представљања које одговорност стављају у средиште концепта представљања, у том смислу имају предност у односу на своје савремене конкуренте. Имајући то у виду и тежећи да помирим креативно разумевање представљања са оправданим захтевом за одговорношћу представника, у раду сам понудила двоструко разумевање одговорности. Следећи традиционалне теорије, прво лице одговорности је класична одговорност. Класична одговорност се мери тиме колико су политички представници доследни обећањима датим у кампањи и ставовима грађана из тог периода. Друго лице одговорности је *a posteriori* одговорност која следи конститутивну природу интереса и динамичко, креативно схватање представљања. Када интереси грађана нису унапред чврсто дефинисани, онда политички представници делују независно, а одговорност се мери накнадном сагласношћу бирача са деловањем посланика. Коначно, рефлексивност система је кључан предуслов *a posteriori* одговорности јер једино у условима критичке размене мишљења, бирачи могу квалитетно да процене да ли је деловање посланика заиста било у њиховом интересу.

ЛИТЕРАТУРА

- Andeweg, R. B. and J. J. A. Thomassen (2005). Modes of Political Representation: Toward a New Typology. *Legislative Studies Quarterly* 30(4): 507-528.
- Brito Vieira, M. and D. Runciman (2008). *Representation*. Cambridge: Polity.
- Celis, K. (2009). Substantive representation of women (and improving it): What is it and should be about? *Comparative European Politics* 7(1): 95-113.
- Dearden, L. (2014). Scottish Independence: Fill Text of David Cameron's 'No Going Back' Speech. *The Independent*, 16.09.2014. Dostupno na: <http://www.independent.co.uk/news/uk/scottish-independence/scottish-independence-full-text-of-david-camerson-no-going-back-speech-9735902.html> (Pristupljeno 16.01.2015.)
- Disch, L. (2011). Toward a Mobilization Conception of Democratic Representation. *American Political Science Review* 105(01): 100-114.
- Eulau, H. and P. D. Karpis (1977). The Puzzle of Representation: Specifying Components of Responsiveness. *Legislative Studies Quarterly* 2(3): 233-254.
- Holehouse, M. (2014). David Cameron Tells Israelis about his Jewish Ancestors. *The Independent*, 12.03.2014. Dostupno na <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/david-cameron/10692563/David-Cameron-tells-Israelis-about-his-Jewish-ancestors.html> (Pristupljeno 16.01.2015.)
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press.
- Mansbridge, J. (2003). Rethinking Representation. *American Political Science Review* 97(4): 515-528.
- Pettit, P. (2009). Varieties of Public Representation. In I. Shapiro et al. (eds.) *Political Representation*, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 61-90.
- Phillips, A. (1995). *The Politics of Presence*. Oxford: Oxford University Press.
- Pitkin, H. F. (1967). *The Concept of Representation*. Berkeley, London: University of California Press.
- Saward, M. (2006). The Representative Claim. *Contemporary Political Theory* 5(3): 297-318.
- Saward, M. (2010). *The Representative Claim*. Oxford: Oxford University Press.
- Saward, M. (2014). Shape-Shifting Representation. *American Political Science Review* 108 (4): 723-736.
- Severs, E. (2010). Representation As Claims? Making. Quid Responsiveness? *Representation* 46(4): 411-423.
- Severs, E. (2012). Substantive Representation Through A Claims-Making Lens: A Strategy For The Identification And Analysis Of Substantive Claims. *Representation* 48(2): 169-181.
- Urbaini, N. (2000). Representation as Advocacy: A Study of Democratic Deliberation. *Political Theory* 28(6): 758-786.
- Young, I. M. (2000). *Inclusion and democracy*. Oxford, New York: Oxford University Press.

Jelena Lončar

University of Belgrade
Faculty of Political Science

Summary

CONSTRUCTIVIST TURN IN POLITICAL REPRESENTATION: THE ISSUE OF RESPONSIVENESS

Summary: In light of the constructivist turn in the theory of political representation, this article discusses the position of responsiveness in representation theory. Although the paper positions itself within the constructivist turn, it is shown that traditional understanding of representation is in advantage over the constructivist turn because it considers responsiveness the key element of representation. Responsiveness is the key normative criteria of democratic and legitimate representation. If the request for responsiveness of political representatives is neglected, the quality of representative work cannot be measured and analysed. Nonetheless, constructivist turn rejects the concept of responsiveness. It focuses mainly on the claim-making process and its effects. By indicating that interests are not fixed, but changeable, constructivist turn, on the other hand, significantly advances our understanding of representation. Political representatives may influence the preferences of the represented and create their interests. In opposition to the static and unidimensional traditional understanding, constructivist turn offers more dynamic and creative understanding of representative process. Bearing in mind, on the one hand, the benefits of the constructivist theories, and on the other hand, the value of responsiveness, I argue that dynamic understanding of representation needs to include the criteria of responsiveness. Aiming to reconcile responsiveness with creative understanding of representation, this article proposes to redefine the concept of responsiveness and advances a posteriori responsiveness in addition to classic responsiveness.

Key words: political representation, constructivist turn, interests, responsiveness.